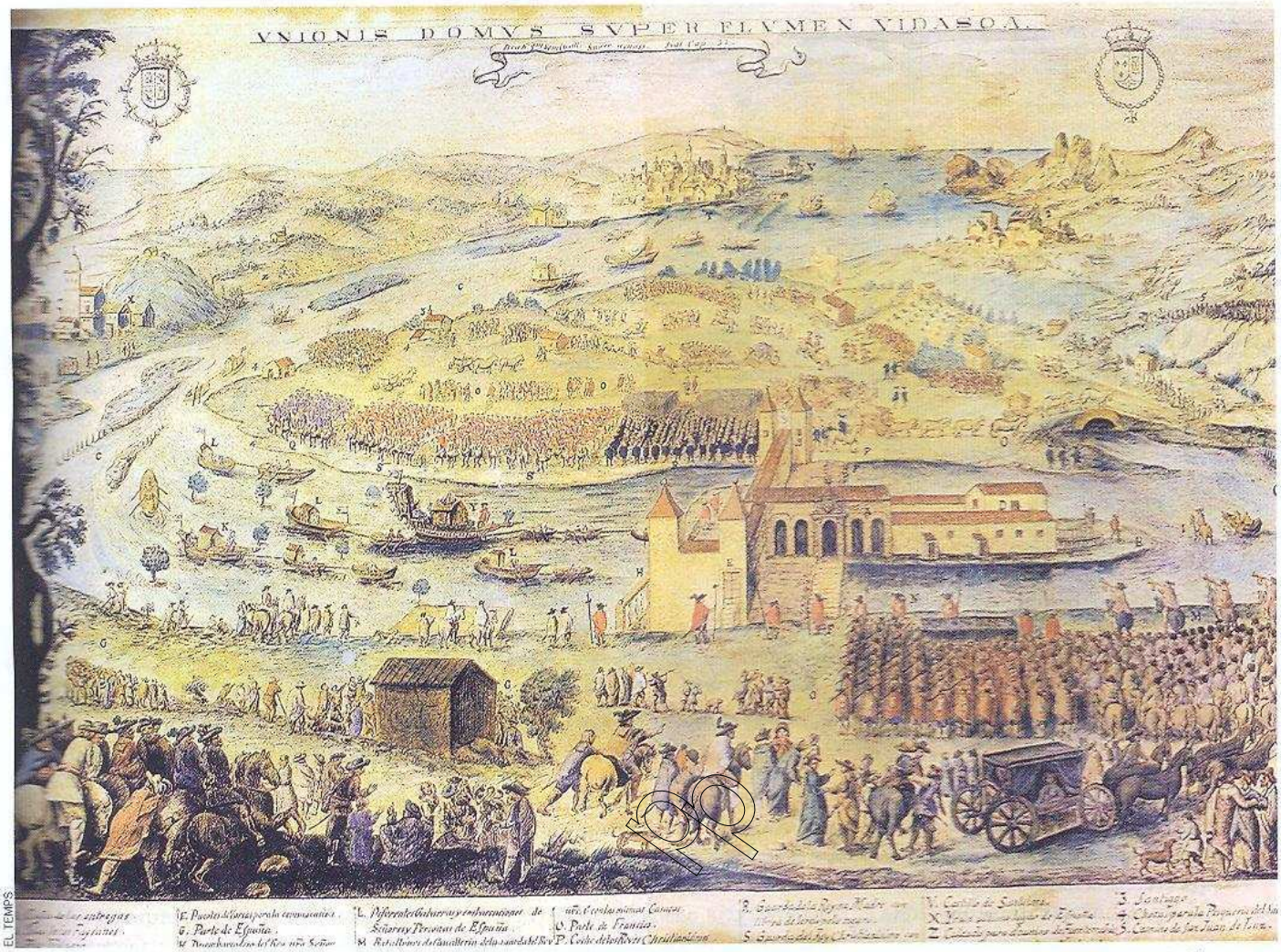

EL TEMPS

L'illa dels Faisans, al riu Bidasoa, durant les negociacions que van menar a la signatura del tractat dels Pirineus, el 1659, segons un gravat de l'època.

Perdre el sud sense guanyar el nord

El tractat dels Pirineus, signat ara fa 350 anys, va tenir conseqüències dramàtiques per als habitants del Rosselló. Però les repercussions polítiques i econòmiques d'aquell acord no van afectar només Catalunya, sinó també el País Valencià i Mallorca.

Ara fa 350 anys, el 7 de novembre del 1359, els catalans que vivien als comtats de Rosselló i Cerdanya, al nord del país, van esdevenir, d'avui a demà, súbdits francesos. El tractat signat aquell dia, a l'illa dels Faisans del riu Bidasoa, al País Basc, entre els reis d'Espanya i França, va implicar la separació del Rosselló de la resta del Principat. Aquesta fou, tanmateix, només una de les condicions exigides per França per posar fi a les disputes que havien enfrontat les dues monarquies durant la guerra dels Segadors i la dels Trenta Anys. Arran d'aquests conflictes, moltes fronteres arreu d'Europa van ser modificades i van canviar, doncs, les relacions polítiques, econòmiques i socials entre països. Aquell tractat, segons els texts que va deixar l'historiador Josep Sanabre, un dels grans coneixedors d'aquell esdeveniment, significà, ras i curt, la "mutilació de Catalunya".

A l'àmbit polític, la principal conseqüència de la incorporació del Rosselló a França fou l'abolició de les institucions catalanes. Segons la historiadora Eva Serra, "la pau del 1659 va significar la dissolució de la Generalitat de Perpinyà. Amb un decret reial del juny del 1660, el rei Lluís XIV va abolir la Generalitat i els altres organismes jurídics de les vegueries nord-catalanes i va crear el Consell Sobirà del Rosselló. De res no valgueren els memorials

enviats al rei per la Generalitat de Perpinyà aquell mes de juny suplicant la continuïtat del consistori. No foren escoltats. La sentència ja era dictada i no fou admès cap recurs".

De Barcelona estant, en canvi, la reacció de la Generalitat de Catalunya fou més aviat feble. Segons Josep Sanabre, "el 1659 la primera institució política de Catalunya no lliurà cap batalla per tal d'evitar la separació definitiva de les nostres comarques pirinenques orientals". Això no obstant, Sanabre reconeix que durant les negociacions prèvies fetes a Münster uns pocs anys abans, la Generalitat s'havia oposat amb fermesa als intents de França de separar el Rosselló de Catalunya. "Els diputats que regentaven la Generalitat en 1646-1647 [...] plantaren cara a aquelles maniobres del govern francès i aquesta actitud catalana no deixà de causar inquietud a París", explicava Sanabre. Segons aquest historiador, els mesos previs a la signatura del tractat la Generalitat va acordar d'enviar un memorial a la cort de Madrid demanant que el Rosselló no fos lliurat a França, i insistí en la importància de les fortaleses del Rosselló i de la indefensió en què quedaria el Principat. "De poca cosa serviren, però, aquestes gestions. De les cartes enviades a Madrid, només una fou contestada [...]. Una resposta que fou tan sols un compliment", diu Sanabre.

Un cop consumada la partició, així doncs, el rei de França va substituir la delegació de la Generalitat que hi havia a Perpinyà per un nou organisme de govern, el Consell Sobirà del Rosselló. Tal com assenyalava la historiadora Eva Serra a EL TEMPS (vegeu número 1.317), "Lluís XIV necessitava homogeneïtzar al màxim els territoris de la seva corona i els consells sobirans solien ser la fórmula d'integració dels territoris conquerits per França. En primer lloc, coberts per magistrats autòctons fidels a la monarquia. Amb aquesta estructura podia imposar nous imposts com, per exemple, els de la gabella de la sal".

El 1659, Barcelona no plantà cara per a evitar la separació definitiva de les comarques pirinenques orientals

Canvis a la frontera. L'impost sobre la sal fou només una de les repercussions econòmiques derivades de la incorporació del Rosselló a França. "El tractat dels Pirineus va portar canvis importants a la frontera pirinenca, sobretot a la part oriental, on els efectes foren visibles immediatament." Són paraules de l'historiador de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc Patrici Pojada, a la ponència que va presentar al col·loqui internacional sobre el tractat dels Pirineus, fet a Barcelona i a Perpinyà el mes de juny passat. Pojada destacava també el gran volum de mercaderies que circulaven des de la península cap a França abans de la signatura del tractat, sobretot sal, oli d'oliva, llana i safrà, que anaven del sud cap al nord; i bestiar viu, sobretot ovelles i cabres, a més de mules, en sentit invers. "Segurament, però, eren els tèxtils, les cames bearneses, els draps i les teles, els principals productes que s'exportaven cap a la península, als quals hem d'afegir objectes de cuiro, com sabates; estris de ferreteria, com pales, calderes o ganivets; vetes, fils i tabac. Tolosa, sobretot, era un centre d'abastament important de totes les mercaderies destinades al mercat ibèric, on acudien els mercaders catalans, valencians i aragonesos", explica Pojada.

Igualment, l'intercanvi comercial dels catalans amb el Llenguadoc era important abans del tractat del 1659. Els principals productes que entraven a Catalunya, a través dels ports, eren el blat, la civada i l'ordi. A més, pel Rosselló arribaven formatges d'Alvèrnia, fruita, llegum i peix, juntament amb productes tèxtils que, segons Pojada, representaven la part més important del comerç amb el Llenguadoc. D'una altra banda, des del Rosselló s'enviava gran quantitat de blat cap al Principat, sobretot per satisfer la important demanda de Barcelona i també les capes gascones, que un cop arribades al Rosselló es distribuïen per tot Catalunya. "Podem dir que Barcelona era, d'alguna manera, la sortida natural de les produccions de cereals, d'animals i de metalls del Rosselló", diu Pojada. Això a banda, segons aquest historiador de Tolosa de Llenguadoc, és important també de considerar la importància dels traginers que viatjaven des de la comarca nord-catalana del Vallespir cap a l'Empordà.

Amb relació al comerç pirinenc s'ha de considerar també la importància de les patzeries (o *passeries*), que eren una mena de tractats de pau entre ramaders. "Aquestes convencions, que unien les valls de les dues monarquies, havien de garantir la pau, delimitar les pastures, el reglament d'accés, organitzar el passatge dels ramats i facilitar el comerç i els intercanvis fins i tot en temps de guerra", diu Pojada. De fet, durant el segle XVII hi ha nombrosos exemples d'operacions militars que dificulten els intercanvis comercials entre totes dues bandes. Per tot plegat, com assenyala aquest historiador, "els intercanvis a través dels Pirineus eren fonamentals per a les economies locals, com ho reconeixien les seves autoritats. Aquestes, esdevenien els millors advocats de les poblacions frontereres quan demanaven la conservació dels seus privilegis comercials a les monarquies, que volien utilitzar la suspensió dels convenis com a arma de guerra".

D'aquesta manera, l'annexió del Rosselló a França arran del tractat dels Pirineus va significar, segons Pojada, un canvi radical en el comerç. "Fins en aquell moment, els Pirineus no eren pas una frontera política. Ho esdevenen després del 1659, però, a més, es transformen en una frontera econòmica, mentre que la barrera duanera amb el Llenguadoc no va ser suprimida. Amb la nova frontera, l'activitat metal·lúrgica perdé els

A partir del tractat, els Pirineus esdevenen una frontera comercial que causa grans perjudicis a Catalunya Nord

350 anys de resistència

Dissabte, dia 7 de novembre, la ciutat de Perpinyà commemorarà els 350 anys de la signatura del tractat dels Pirineus. Per aquest motiu s'ha creat la Comissió 350 Anys, que aplega diverses entitats compromeses amb la defensa de la nació catalana. La festa s'escau, com ja és tradicional, amb el final del Correllengua 2009; una campanya a favor de la llengua i la cultura catalanes que cada any recorre els Països Catalans. Els actes centrals d'aquesta jornada tindran lloc a partir de les 4 de la tarda, amb una manifestació a la plaça de Catalunya de Perpinyà, sota el lema "350 anys de resistència. Esborrem el tractat dels Pirineus". A continuació, hi haurà parlaments davant del Castellet, seguits de la marxa de torxes i d'un concert, amb la participació de grups diversos, entre els quals el valencià Al Tall.

EL TEMPS

Imatge d'arxiu d'una manifestació a Perpinyà contra el tractat dels Pirineus.

mercats del sud, com també la cria dels òvids. Els ramaders rossellonesos van tenir cada vegada més dificultat per a vendre la producció. Els draps anomenats *perpinyans* ja no van poder competir amb els del Llenguadoc i al segle XVIII només van quedar uns quants tallers al Vallespir, tot i que amb dificultat, ja que la frontera els va allunyar del sabó que arribava de la Garrotxa i dels seus mercats al Ripollès", explica Patrici Pojada. Segons aquest historiador, el tractat dels Pirineus va modificar de tal manera les relacions comercials al Rosselló que els rossellonesos "van perdre el sud i no van guanyar el nord".

Sigui com vulgui, a parer de Pojada, la principal repercussió econòmica de la incorporació del Rosselló a França fou la introducció de l'impost sobre la sal, la gabella, i la prohibició el 1661 d'explotar les salines del litoral i d'importar la sal de Cardona. "La introducció de l'impost de la sal, les dificultats per a comerciar i la instal·lació d'una nova administració francesa va fer néixer reaccions hostils que es van traduir en revoltes, com la dels Angelets, a partir del 1663", explica Pojada. Als perjudicis per les mesures polítiques i econòmiques de la separació del Rosselló s'hi ha d'afegir la prohibició, uns anys després, de l'ús de la llengua catalana en actes oficials.

Impacte arreu del país. El tractat dels Pirineus no sols va afectar les relacions comercials entre el Principat i el Rosselló, sinó que també tingué conseqüències econòmiques per a més territoris de parla catalana, sobretot Mallorca. Això fou així –com assenyala Miquel J. Deyà, professor de la Universitat de les Illes Balears– perquè el tractat signat a l'illa dels Faisans contenia també tot un seguit de clàusules de contingut marítim; unes condicions que perjudicaren fortament l'activitat del port de Mallorca. "La pau amb França i les clàusules comercials del tractat implicaren un canvi en les pràctiques que fins aleshores havien dut a terme els corsaris, mercaders i gent de la mar, ja que durant els anys de guerra s'havien realitzat des de Mallorca un seguit d'activitats que a partir del 1659 ja no es van poder realitzar", assenyalava aquest historiador mallorquí a la ponència presentada al col·loqui internacional sobre el tractat dels Pirineus, el mes de juny passat. Les activitats a què fa referència Deyà són, sobretot, l'atac dels corsaris mallorquins als vaixells francesos, cosa que per a l'illa era una forma de proveir-se de productes del Regne de València i del nord d'Àfrica. "A patir d'aleshores, aquests productes es van haver de comprar als francesos, sobretot a Marsella. Després de la signatura del tractat, no tan sols es va normalitzar el comerç directe amb França, sinó que els comerciants francesos tingueren lliure accés als ports de les illes, i es beneficiaren de la clàusula de nació més afavorida", explica Deyà.

Així mateix, el Regne de València també va rebre les conseqüències del tractat dels Pirineus, tot i que en un vessant més polític i, sobretot, militar. Tot amb tot, segons Joaquim E. López, historiador de la Universitat de València, després de la guerra dels Segadors el Regne de València "va haver de suportar les conseqüències de la victòria espanyola pràcticament als mateixos àmbits i quasi amb la mateixa intensitat que el Principat de Catalunya". En el terreny polític, els canvis es van començar a notar a partir de la recuperació de Barcelona per part de l'exèrcit hispànic i la fi de la guerra dels Segadors, el 1652, que va implicar l'inici d'un nou marc de relació entre Catalunya i la monarquia i que es va traduir en més control sobre les institucions catalanes. Això, segons López, es va produir també al País Valencià. "Al llarg del regnat de Carles II es va *normalitzar* el mecanisme que permetia a la corona comptar amb soldats allistats per les institucions valencianes i, en conseqüència, la convocatòria de Corts va esdevenir innecessària. A partir del 1660 es va generalitzar la concessió de serveis al rei fora de les Corts, cosa que va implicar que els braços no es tornessin a reunir mai més amb el rei", assenyalava López a la ponència presentada al col·loqui internacional celebrat a Barcelona i Perpinyà el mes de juny. Segons aquest historiador, a partir del darrer quart del segle XVII, "la ciutat de València es convertí, més que mai, en un aliat fidel de la corona; una aliança que va contribuir a erosionar els fonaments del pactisme valencià. Aquesta, més que cap altra, va ser la conseqüència sobre el País Valencià, bé que indirecta i a termini mitjà, del nou ordre polític inaugurat el mes de novembre del 1659 a l'illa dels Faisans".

Xevi Camprubí